

REKABET HUKUKUNDA YASAK İLKESİNDEN MUAFİYET

Cemil GÜNER*

Giriş

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesi gereğince yasaklanan teşebbüsler arası anlaşma, uyumlu eylem ve teşebbüs birliği kararları,¹ RKHK'nın 5. maddesinin getirdiği muafiyet imkanı ile hukuka uygunluk niteliği kazanarak uygulamada yer bulmaktadır.

Muafiyet kavramı gibi hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir durumun rekabet hukukundaki yerinin tespiti bu bakımdan önem arz etmektedir. Bu çerçevede, öncelikle muafiyet kavramı üzerinde durularak niteliği tespit edilmeye çalışılacak; ardından da RKHK esas alınmak üzere, Avrupa Topluluğu rekabet hukukuyla ilgili olarak Kurucu Antlaşma'nın muafiyet hükmünü düzenleme yöntemine ilişkin bilgiler verilecektir.

Yasak ilkesinden muafiyet için gerekli şartlar, olumlu ve olumsuz şartlar şeklinde ikiye ayrılarak inceleme konusu yapılacaktır. İlgili şartlar hakkında öze ilişkin açıklamalarda bulunulurken Rekabet Kurulu'nun konuya ilişkin bazı kararları da örnek olarak verilecektir.

RKHK'da bireysel ve grup muafiyeti ayrımı yapılmasından hareketle, muafiyet türleri üzerinde incelemede bulunulacaktır.

Son olarak, muafiyetin etki ve sonuçları inceleme konusu yapılacaktır. Bu kapsamda, muafiyetin hangi süre için verilebileceği, tekrar

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi araştırma görevlisi.

¹ Rekabeti kısıtlayan "teşebbüsler arası anlaşma, uyumlu eylem ve teşebbüs birliği kararları", bundan böyle kısaca "işbirliği uygulamaları" şeklinde ifade edilecektir.

aynı imkandan yararlanmanın mümkün olup olamayacağı, hangi hal-lerde Rekabet Kurulu'nun verdiği muafiyet kararının geri alınabileceği, muafiyet için şart ve yükümlülük getirme imkanı üzerinde durulacaktır. Ayrıca, muafiyet kararının sonuçları, muafiyet kapsamındaki işbirliği uygulamalarının diğer yasaklayıcı hükümler karşısındaki durumu ele alınacak ve muafiyet kararının menfi tespit kararı ile karşılaştırması yapılacaktır.

A. GENEL OLARAK

Ekonomik yaşamda rekabetin önemli bir yeri vardır. Zira rekabetin var olduğu bir ekonomik sistemde, teşebbüsler, rekabetçi bir ortamda var olabilmek için yüksek kalitede hizmet ve ürün sunmakta, fiyat seviyesini düşürmekte, ürün yelpazesi genişlemek suretiyle, çeşitlilik, toplum yararına olacak şekilde artmaktadır. Rekabetin doğuracağı yarışmacı ortam, teknolojiden daha fazla yararlanma imkânını sunmakta ve dolayısıyla da bu imkan, mevcut ürün ve hizmetlerde gelişim ve yeniliği beraberinde getirmektedir. Belirtilmesi gereken bir diğer husus, rekabetle birlikte, teşebbüslerin ekonomik kaynakları etkin ve verimli kullanmaya yönelmesi ve yatırıma yönelik girişimlerin artmasıdır. Aynı şekilde, iç piyasada rekabetin doğuracağı güçlü ve oturmuş bir ekonomi, dış pazarda da rekabet gücünün artmasına vesile olacaktır. Yine, rekabetin yer aldığı bir sistem, tekel ve kartel oluşturmaya yönelik girişimleri asgari düzeye indirecek ve dolayısıyla da küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyetlerinin sürekliliği sağlanacaktır.²

Görüldüğü gibi, rekabet, yararlı bir hukuki kurum olması nedeniyle, ekonomik yaşamın olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Ancak, rekabet ortamı, kârlarını arttırma amacı güden teşebbüsler için zahmetli bir süreçtir. Bu nedenle, teşebbüsler gizli ya da açık anlaşmalarla aralarındaki rekabetten vazgeçerek kârlarını birlikte arttırma yolunu tercih edebilecek, böylece de bu girişimden tüketiciler zarar göreceklerdir. Bu sebeple, kanun koyucular, rekabeti kısıtlayıcı ya da ortadan kaldırııcı anlaşma ve uygulamaları yasaklayıcı düzenlemeler getirmek suretiyle bir anlamda rekabeti koruyucu bir çerçeve öngörmektedirler.

² <http://www.rekabet.gov.tr/nicinrekabet.html> (11.01.2006 tarihi itibarıyla).

Kural bu olmakla birlikte, rekabeti sınırlayıcı olmalarına karşın, kimi hallerde, olumlu yönleri bulunması nedeniyle, rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamalarının belirli koşullarla yasak kapsamı dışına çıkarılmasının bir takım yararlı sonuçları olduğu da bir gerçektir. Zira bu işbirliği uygulamalarına mutlak olarak geçersizlik yaptırımının uygulanması, bir takım haksızlıkları da beraberinde getirecektir.³

Ticari yaşamda uygulama bulan bir anlaşmadan aynı zamanda etkinlik doğuyorsa ve bu etkinlik sakıncalarından daha fazlaysa ona muafiyet yoluyla izin verilmesi gerektiği doktrinde isabetli olarak vurgulanmıştır.⁴ Buna göre, rekabet hukukuna ilişkin düzenlemelere yer veren RKHK'nın amacının rekabetin korunmasını sağlamak olduğu düşünüldüğünde, bu korumanın gerçekleştirilmesinin beraberinde ticari yaşamda verimliliği de getireceği ifade edilebilir.

Bu açıklamalardan hareketle, hukuka aykırı ve yasak olduğu RKHK'da açıkça vurgulanan, belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran veya doğurabilecek nitelikte olan işbirliği uygulamalarının, yine RKHK'nın getirdiği istisnai haller çerçevesinde hukuka uygunluk kazanarak rekabet hukuku bağlamında uygulama bulacağı belirtilmesi gereken bir husustur.

B. MUAFİYET KAVRAMI

“Bağışıklık, yükümlülük dışında tutulmuş, ayrı tutulma, kendisine uygulanmama” gibi sözcük anlamları olan muafiyet kavramını, RKHK tanımlamamıştır.⁵ Ancak, RKHK'nın 5. maddesinin, muafiyeti tanımaya yetkili makamı, muafiyet için gerekli unsurları belirleyerek dolaylı bir tanımlama yoluna başvurduğu söylenebilir.

RKHK'da yer alan düzenlemelerden yola çıkılarak muafiyet kavramı doktrinde şöyle tanımlanmaktadır: RKHK'da aranan şartların var-

³ Yılmaz Aslan, *Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku*, Ankara 1998, (Avrupa Topluluğu), s. 143.

⁴ Yılmaz Aslan, “Türk Rekabet Hukuku Çerçevesinde Rekabeti Bozucu Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Muafiyet”, *Rekabet Kurumu'nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999, (Sempozyum), s. 19.

⁵ Muafiyet kelimesinin anlamı için bkz., Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 558; *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, s. 1036.

lığı halinde, rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamalarına, RKHK'nın 4. maddesi hükümlerinin uygulanmayacağına dair Rekabet Kurulu'nun vermiş olduğu karar.⁶

RKHK bir bütün olarak incelendiğinde, muafiyetin, yalnızca işbirliği uygulamaları için düzenlenmiş olduğu sonucuna varılacaktır. Bunun yanında, kurulun belirli konulardaki anlaşma türlerine bir grup olarak muafiyet tanınmasını sağlayan tebliğler çıkarma yetkisinin bulunduğu da belirtilmesi gereken bir diğer husustur. Aynı şekilde, hakim durumun kötüye kullanılması, birleşme ve devralmaların muafiyet hükümlerinden yola çıkarak istisnai durumdan yararlanmasının mevzuat bağlamında imkanı bulunmamaktadır.⁷

Buna göre, RKHK'nın 5. maddesinin öngördüğü muafiyet imkanıyla, rekabet politikasının öngördüğü doğrultuda, ticari ve teknolojik gelişimin sağlanarak markalar arası ve marka içi rekabetin tesis edilmesi, teknoloji kullanımının yaygınlaşması, rekabeti tehdit etmemek kaydıyla teşebbüslerin rekabetçi özelliklerinin arttırılması yoluna gidilmektedir.⁸

C. REKABETİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN'UN MUAFİYET HÜKMÜ

RKHK'nın 5. maddesi, 4. madde şartları altında hukuka aykırı kabul edilen işbirliği uygulamalarının söz konusu madde uygulamasından, hangi hallerde istisna tutulabileceğini göstermektedir.

Muafiyet kavramı, RKHK'nın 5. maddesinde şöyle ifade edilmiştir:

“Kurul, aşağıda belirtilen şartların tamamının varlığı halinde,⁹ teşebbüsler arası anlaşma, uyumlu eylem ve teşebbüs birlikleri kararlarının 4. madde hükümlerinin uygulanmasından muaf tutulmasına karar verebilir:

⁶ Emel Badur, *Türk Rekabet Hukukunda Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşmalar (Uyumlu Eylem ve Kararlar)*, Ankara 2001, s. 129.

⁷ *TÜSİAD Dergisi*, “4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun Uygulama Esasları”, S. Aralık 1998, Yayın No. TÜSİAD-T/98/12/245, s. 41.

⁸ *TÜSİAD Dergisi*, “Rekabet Hukukunda Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar”, S. Aralık 1998, Yayın No. TÜSİAD-T/98/12/244, s. 59.

⁹ RKHK'nın 5. maddesinde, 02.07.2005 tarih ve 5388 sayılı kanunla değişiklik yapılmış; bu bağlamda, “Kurul, aşağıda belirtilen şartların tamamının varlığı halinde” ibaresinden sonra gelen “ilgililerin talebi üzerine” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır: RG, 13.07.2005-S.25874.

- a. Malların üretim veya dağıtım ile hizmetlerin sunulmasında yeni gelişme ve iyileşmelerin ya da ekonomik veya teknik gelişmenin sağlanması,
- b. Tüketicinin bundan yarar sağlaması,
- c. İlgili piyasanın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmaması,
- d. Rekabetin (a) ve (b) bentlerindeki amaçların elde edilmesi için zorunlu olandan fazla sınırlanmaması.”

Bu çerçevede, muafiyet hükümlerinden yararlanma bakımından RKHK’da işbirliği uygulamaları arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır.

Rekabeti kısıtlayan ve muafiyet kapsamına da girmeyen işbirliği uygulamaları, RKHK’nın 56. maddesi gereğince geçersizdir. Bununla birlikte, Kurul’un verdiği menfi tespit kararları da rekabeti kısıtlayıcı uygulamaları yasaklayan bu müeyyidenin uygulanmasını engelleyen imkanlardan bir diğeridir.

D. MUAFİYETİN ŞARTLARI

RKHK’nın 5. maddesi, Kurul’un, işbirliği uygulamalarına muafiyet tanıyabilmesini dört şarta bağlamıştır. RKHK’nın aradığı bu şartlar seçimlik şartlar değildir. Aynı şekilde, bireysel muafiyet talebinde Kurul, bu şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini her somut olayda ayrı ayrı inceleyerek bir sonuca varma yoluna gidecekken; grup muafiyetinde genele ilişkin şartları dikkate almak suretiyle soyut bir düzenlemede bulunacaktır.¹⁰

RKHK’nın 5. maddesinde ifade edilen dört şarttan ilk ikisi ile son ikisi kendi aralarında bir grup oluşturmaktadır. Bu şartlardan (a) ve (b) bentlerinde yer alan şartlar, muafiyet verilecek işbirliği uygulamalarının içermesinin zorunlu olduğu unsurlardır. Buna karşılık, (c) ve (d) bentlerinde yer alan şartların işbirliği uygulamalarında bulunmaması gerekir. Bu çerçevede, (a) ve (b) bentlerinde düzenlenmiş unsurlar olumlu şartlar, (c) ve (d) bentlerinde düzenlenenler de olumsuz şartlar olarak sınıflandırılmaktadır.

RKHK’nın 5. maddesine göre, bireysel ve grup muafiyetlerinin verilmesinde yetkili tek organ Rekabet Kurulu’dur. Bununla birlikte,

¹⁰ Metin Topçuoğlu, *Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları*, Ankara 2001, s. 251.

RKHK’da ifade edilen bu olumlu ve olumsuz şartların varlığının tespiti halinde, muafiyet kararı vermek Kurul’un takdirine bağlı değildir.¹¹

1. Olumlu Şartlar

a. Anlaşmanın Yararlı Olması

RKHK, bu ilk şartı “malların üretim veya dağıtımı ile hizmetlerin sunulmasında yeni gelişme ve iyileşmelerin ya da ekonomik ve teknik gelişmenin sağlanması” şeklinde ifade etmiştir. Bu şartın iki seçimlik unsurdan oluştuğu söylenebilir. Bu durumda, muafiyet kararı için, “malların üretim veya dağıtımı ile hizmetlerin sunulmasında yeni gelişme ve iyileşmelerin sağlanması” ile “ekonomik veya teknik gelişmelerin sağlanması” kriterlerinden birinin gerçekleşmesi yeterli olacaktır.

AT rekabet hukukunda da bu paralelde bir koşul getirilmiştir. Buna göre, üretimde veya dağıtımda ya da ekonomik veya teknik gelişmede iyileşmeye yol açma zorunluluğu, muafiyet kararı için gerekli olan kriterlerden biri olarak aranmaktadır.¹²

Buna göre, rekabeti kısıtlayıcı hükümler içermesi nedeniyle, rekabet düzenine zararları olmakla birlikte; mal veya hizmet üretimi ya da dağıtımına ilişkin RKHK’da aranan olumlu sonuçları doğurabilecek nitelikte olan işbirliği uygulamalarının muafiyet hükümlerinden yararlanabileceği söylenebilir.

Anlaşmanın yararlı olması bakımından; üretimin arttırılması, maliyetin azaltılması, kalitenin yükseltilmesi, ekonomik tekniklerin kazandırılması gibi örnekler kapsama dahil edilebilir. Ekonomik gelişmenin sağlanması bağlamında ise, malların üretim ve dağıtımı ile hizmetlerin sunulmasında gelişmiş bir tekniğin uygulamaya sokulması örnek bağlamında verilebilir. Yine, teknik ilerlemenin teşviki, daha hızlı ve gelişmiş veya tamamen yeni bir teknolojinin ortaya çıkarılmasını ifade etmektedir.¹³

Rekabeti arttıran, ekonomik alanlara yönelik yatırımları organize eden anlaşmalar ile yeni bir sanayi kurulması, fuar veya sergilerin

¹¹ Kerem Cem Sanlı, *Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği*, Ankara 2000, s. 126.

¹² Aslan, *(Avrupa Topluluğu)*, s. 148.

¹³ Topçuoğlu, a. g. e., s. 253.

oluşturulması gibi hususlar, bu tür işbirliği davranışlarıdır. Aynı şekilde, doktrinde, işsizliğin önlenmesi ya da sorunlarının asgari düzeye indirilmesi gibi hallerin de gelişme ve iyileşme kapsamına dahil edilebileceği haklı olarak belirtilmiştir.¹⁴

Rekabet Kurulu bir kararında “anlaşmanın yararlı olması” şartını irdelerken ilgili şartın varlığına şu şekilde hükmetmiştir: T. havayolu şirketi ile İ. Havayolu şirketi arasında yapılan “havuz anlaşması”nın Kurul’a bildirilmesi üzerine yapılan incelemede, söz konusu havuz anlaşması, uluslararası havacılık anlaşmasının izin verdiği düzenlemeleri aşıyor nitelikte görülmüştür. Kurul, yapılan anlaşmayı rekabeti sınırladığı için RKHK’nın 4. maddesine aykırı bulmuştur. Fakat muafiyet imkanı söz konusu olduğundan, Kurul’ca yapılan incelemede “havuz anlaşması”nda yer alan taraf hava yolları şirketlerinin kapasiteleri birlikte belirleme, elde edilen gelirin eşit paylaşılması, hava trafiğinin beraber planlanması gibi hükümler, RKHK’nın 5. maddesinde öngörülen şartları ve bu kapsamda anlaşmanın yararlı olması şartını da taşıdığından, muafiyet başvurusu uygun görülerek bildirim tarihinden itibaren 5 yıllık bireysel muafiyet kararı verilmiştir.¹⁵

Muafiyet imkanından yararlanmak isteyen teşebbüsler, muafiyet taleplerini Kurul’u ikna edecek şekilde, somut yararlar dayandırmak zorundadırlar. Bununla birlikte, grup muafiyeti çıkarılan konulardaki anlaşmalarda, bunların ne gibi yararlar sağlayabileceği ayrıca belirlenmiştir.¹⁶

Anlaşmanın yararlı olması şartı bakımından, yarar unsurunun büyüklüğü konusunda RKHK’da bir kriter yer almamakla birlikte; genel ölçü olarak, anlaşmanın sağladığı yararın, doğurduğu rekabet sınırlamalarını dengelemeye yetecek büyüklükte olması gerektiği doktrinde kabul edilmektedir. Buna göre, yarar kavramı sadece teşebbüslerin kendi açılarından sağlayacakları menfaat veya kazanç şeklinde değil, aynı zamanda, bunların objektif anlamda ekonomiye yapacakları somut katkı şeklinde anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁷

¹⁴ Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, İstanbul 1997, s. 361.

¹⁵ Rekabet Kurulu Kararı No: 01-08/73-21, 13.02.2001 tarihli karar.

¹⁶ Aslan, *(Avrupa Topluluğu)*, s. 148.

¹⁷ Yılmaz Aslan, *Rekabet Hukuku*, 2. Baskı, Bursa 2001, (Rekabet), s. 134; Sanlı, *a. g. e.*, s. 127.

b. Tüketicinin Yarar Sağlaması

Ekonomik açıdan yarar sağladığı kabul edilebilen bir işbirliği uygulamasında, yalnızca yararın varlığı yeterli olmayıp; bunun yanında, söz konusu yararın tüketicilere de yansıyor olması gerekmektedir. Aksi takdirde, tüketicilerin, söz konusu yarardan somut olarak yararlanmadığı durumlarda, muafiyet hükümlerinden faydalanmak mümkün gözükmemektedir.

Bu durum, RKHK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde "*tüketicinin bundan yarar sağlaması*" olarak ifade edilmiştir. "*Bundan*" sözcüğü ile kastedilen (a) bendinde sözü edilen "*malların üretim veya dağıtım ile hizmetlerin sunulmasındaki gelişme ya da teknolojik veya ekonomik gelişme*"dir. Bu tespit, AT rekabet hukukunda Kurucu Anlaşma'nın 85. maddesinin 3. fıkrasında "*ortaya çıkan yarardan*" diye ifade edilirken; aynı maddede yer alan tüketicinin ortaya çıkan yarardan aldığı payı nitelendirilirken kullanılan "*adil*" sözcüğüne RKHK'da yer verilmemiştir. Dolayısıyla, AT rekabet hukukundaki düzenlemenin aksine, RKHK tüketicinin sağladığı yararın "*adil, uygun, oranlı*" olmasını aramamıştır.¹⁸ Bununla birlikte, rekabeti kısıtlayıcı bir işbirliği uygulamasına, muafiyet sağlanırken, Kurul'un, tüketiciye yansiyacak yarar kriterinde makul bir ölçüt arayacağı da kuşkusuz kabul edilmesi gereken bir husustur. Zira muafiyet verilmesi düşünülen işbirliği uygulamasının, tüketiciye sağladığı yarar, sakıncalarından daha fazla ise, istisnai durumdan yararlanarak uygulama kazanmasına da imkan verilmemelidir.

Rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamalarının doğuracağı ekonomik faydadan istifade edecek olan tüketici kavramı, RKHK'da tanımlanmamakla birlikte; 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da geçen tüketici tanımından yola çıkarak, "*bir mal veya hizmeti özel amaçlarla satın alarak, nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek ya da tüzel kişiler*"in tüketici sıfatı taşıyacağı söylenebilir.

Tüketicinin sağlayacağı yarar bağlamında, satış fiyatlarının düşürülmesi, kaliteli ürün sunulması, ürün ve hizmete ulaşmada kolaylık sağlanması, ürün yelpazesinin genişletilmesi, garanti ve satış sonrası hizmetlerin arttırılması, ürünlerin geliştirilerek pazara sürülmesi halleri örnek olarak verilebilir. Bu örneklerden yola çıkarak, Kurul, mua-

¹⁸ Badur, a. g. e., s. 137.

fiyet kararı verirken, anlaşmanın, tüketiciye sağladığı yararlar zararları dikkate alarak karşılaştıracak ve sonuçta, yararları daha ağır basan anlaşmaları, bireysel veya grup muafiyeti kapsamına dahil edecektir.¹⁹

Bu çerçevede, AT rekabet hukuku uygulamasında, Kurucu Anlaşma'nın 81. maddesinin 3. fıkrasında, tüketicilerin ortaya çıkan sonuçlardan doğrudan yararlanabildiği hallerde *"uygun ölçüde pay alma"* şartının gerçekleştiği kabul edilmektedir. Böyle bir sonucun, Türk rekabet hukukunda da uygulama bularak muafiyet kararlarının verilmesinde dikkate alınması gerektiği doktrinde ifade edilmiştir.²⁰

2. Olumsuz Şartlar

a. Rekabetin Tamamen Ortadan Kalkmaması

Rekabeti kısıtlayıcı bir işbirliği uygulamasına muafiyet tanınabilmesinin bir diğer şartı, faaliyette bulunulan ürün veya hizmet piyasasında rekabetin ortadan kaldırılmamış olması ve dolayısıyla, rekabeti kısıtlayıcı uygulamalara rağmen rekabetin halen devam ediyor olmasıdır.

RKHK'da *"ilgili piyasanın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmaması"* şeklinde ifade edilen bu şart, AT Kurucu Anlaşma'nın 85. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendinde, *"bu gibi işletmelere, ilgili ürünlerin önemli bir bölümü bakımından rekabeti ortadan kaldırma fırsatı sağlanmaması"* hükmüyle belirtilmişken; RKHK'nın bu hükümden farklı olarak *"ürün"*ün önemli bir kısmında değil, *"piyasa"*nın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmamasını şart koşması dikkate değerdir.²¹

Doktrinde, rekabeti tamamen ortadan kaldırmadığı için muafiyet hükmünden yararlanabilecek olan işbirliği uygulamalarına, ortak araştırma ve geliştirme, ortak satış ve reklam, belirli ürünlerde karşılıklı olarak üretim kapasitesinin azaltılması ve uzmanlaşma gibi belirli alanlarla sınırlı anlaşmalar örnek mahiyetinde verilmektedir.²²

Rekabet Kurulu, E. AŞ ve R. şirketi arasında akdedilen *"üretim anlaşması"* ile T. AŞ, E. AŞ, İ. AŞ, R. şirketi arasında akdedilen *"rekabet etmeme anlaşması"*yla ilgili olarak verdiği kararda, her iki anlaşmayı da

¹⁹ Arif Esin, *Rekabet Hukuku*, İstanbul 1998, s. 75; Aslan, (*Avrupa Topluluğu*), s. 135.

²⁰ Topçuoğlu, a. g. e., s. 255.

²¹ Badur, a. g. e., s. 140.

²² Topçuoğlu, a. g. e., s. 256.

rekabet etmeme, mamullerin alım ve satımına ilişkin sınırlamalar getirme, bölge belirleme gibi hükümler içermesinden dolayı RKHK'nın 4. maddesini ihlal ettiği için rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulaması olarak değerlendirmiştir. Kurul, ilgili kararına konu anlaşmada yer alan şartlarda öngörülen ilgili piyasanın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmaması şartına uygun düzenleme getirilmemesi sebebiyle bu işbirliği uygulamasını muafiyet imkanından yararlandırmamıştır.²³

b. Rekabetin Zorunlu Olandan Fazla Sınırlanmaması

Muafiyet için gerekli şartlardan biri de, RKHK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde hükme bağlandığı üzere, hem nitelik olarak yararlı olan, hem de tüketiciye yararlı olacak bir işbirliği uygulamasının, bu amaçları gerçekleştirebilmek için zorunlu olandan fazla rekabeti kısıtlayıcı kayıtlar içermemesidir.

Hangi kısıtlamaların mevzuatta gösterilen amacın gerçekleşmesi için gerekli olduğu, anlaşma konusuna ve hükümlerine göre belirlenecektir. Buna göre, anlaşma konusunun ve kanundaki amacın elde edilmesine katkıda bulunmayacak kısıtlamaların zorunlu olmayan veya gereğinden fazla sınırlama olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁴

AT rekabet hukuku uygulamalarında da, sağlanan yararlar için zorunlu olmayan rekabet sınırlamalarına yol açan anlaşma hükümleri, Komisyon tarafından anlaşmadan çıkarılmaktadır.²⁵

Görüldüğü gibi, rekabet düzeni, işbirliği uygulamalarına yararları olması nedeniyle muafiyet tanımaktadır. Bununla birlikte, söz konusu yararların elde edilmesi için zorunlu olmayan kısıtlamalara da izin verilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple, bu şartın, yararlar rekabetin kısıtlanması arasındaki dengeyi kurmakta olduğu doktrinde vurgulanmıştır.²⁶

Rekabet Kurulu, konuyla ilgili olarak verdiği bir kararda, B. Şirketinin, bayileriyle yaptığı "*bayilik sözleşmesi*"nde, bayilerin pasif satışla-

²³ Rekabet Kurulu Kararı, No: 99-44/467-296, 28.09.1999 tarihli karar.

²⁴ Topçuoğlu, a. g. e., s. 257.

²⁵ Aslan, (*Avrupa Topluluğu*), s. 149.

²⁶ Badur, a. g. e., s. 143.

rının engellenmesine ve bayilerin satış fiyatlarının belirlenmesi, yani satış fiyatlarının B. şirketi tarafından belirlenmesine ilişkin hükümlerin yer alması nedeniyle, “*bayilik sözleşmesi*”nden beklenen faydanın elde edilebilmesi için zorunlu olandan daha fazla rekabetin kısıtlandığı, dolayısıyla Kurul’a bildirimde bulunulan sözleşmelere bireysel muafiyet verilebilmesi için gerekli olan şartların sağlanmaması nedeniyle söz konusu anlaşmaya bireysel muafiyet verilmemesine karar vermiştir.²⁷

3. Muafiyet Kararında Talebin Gerekliliği

RKHK’nın 5. maddesindeki şartları taşıyan bir rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulaması, bu uygulamalara taraf olan gerçek ya da tüzel kişilerin herhangi bir talebine gerek olmaksızın yasak kapsamından çıkarılabilecektir.

Bununla birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere, 5388 sayılı kanunla yapılan değişiklikten önce, rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamaları kapsamında yer alan anlaşma, uyumlu eylem ve teşebbüs birliği kararlarının yasak ilkesinden muaf tutularak uygulama bulabilmesi, tarafların talebine bağlı tutulmaktaydı. Fakat RKHK’nın grup muafiyeti tebliği çıkarılmış konularda, muafiyet kapsamına giren anlaşmalarda, tarafların, muafiyet talebinde bulunmalarına ihtiyaç duymaması hükmünde olduğu gibi, bireysel muafiyetler için de ilgililerin talebini zorunlu bir şart olarak görülmesi şartı madde metninden çıkarılmıştır.

Grup muafiyeti tebliğinde belirlenen şartları taşıyan anlaşmalar, yapıldıkları andan itibaren muafiyet hükümlerinden yararlanabileceklerdir. Ancak yapmış oldukları böyle bir anlaşmanın, grup muafiyeti için gerekli olan şartları taşıyıp taşımadığı hususunda kuşku duyan tarafların bildirimde bulunarak, alacakları sonuca göre hareket etmelerinde fayda vardır. Dolayısıyla, taraflar, aralarındaki anlaşmanın RKHK’nın 4. maddesine aykırı olmadığını düşünüyorlarsa Kurul’dan menfi tespit, bu yönde karar verilemeyeceği takdirde bireysel muafiyet talebinde bulunabilmeleri imkan dahilindedir.²⁸

Belirtilmesi gereken bir diğer husus, taraf olunan işbirliği uygulamalarının, rekabet hükümlerini ihlal ettiği için Kurul tarafından gerek re’sen, gerekse şikayet veya ihbar gibi yollarla harekete geçile-

²⁷ Rekabet Kurulu Kararı, No: 99-53/575-364, 22.11.1999 sayılı karar.

²⁸ Topçuoğlu, *a. g. e.*, s. 259.

rek soruşturma açılması yoluna gidildiğinde, soruşturma neticesinde RKHK'nın 4. maddesini ihlal eden bir durum tespit edilmiş olmasına karşın RKHK'nın 5. maddesinin sağladığı muafiyet hükümlerinden yararlanabilmek için gerekli kanuni şartların da mevcut olması halinde, Kurul'un kendiliğinden bu işbirliği uygulamalarına bireysel muafiyet tanıyabileceğidir. 5388 sayılı kanunla getirilen değişiklikten önce ise, bireysel muafiyet yönünde talep olmadığı için Kurul'un kendiliğinden muafiyet sağlama yetkisi bulunmamakta idi. Aynı şekilde, grup muafiyetleri tebliği kapsamında bir işbirliği uygulaması söz konusu ise, yine bir talep şartı aranmadığı için kendiliğinden muafiyet hükümlerinden yararlanacaktır.

E. MUAFİYET TÜRLERİ

Türk ve AT rekabet hukuklarında muafiyet, genel olarak bireysel ve grup muafiyeti olarak ikiye ayrılmaktadır.

1. Bireysel Muafiyet

Bireysel muafiyet, Rekabet Kurulu tarafından RKHK'nın 5. maddesinde aranılan şartların varlığı halinde işbirliği uygulamalarının 4. madde hükümlerinin uygulanmasından muaf tutulmasına ilişkin verilen karardır.

Kurul'un bu yöndeki kararı, kurucu ve yenilik doğurucu bir karar olup; aynı zamanda birer koşul işlem niteliği taşımaktadır.²⁹

Kurul'un muafiyet kararıyla, rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamaları, RKHK'nın 4. maddesinin uygulama alanı dışına çıkarıldığından geçersizlik yaptırımından kurtulmaktadır.

Kurul'un vereceği muafiyet kararına kadar işbirliği uygulamalarının niteliği tartışma konusu yapılmaktadır. Bu bağlamda, muafiyet kararının verileceği zamana kadar, söz konusu uygulamaların "*topal hukuki işlem*" olduğu belirtilmekle birlikte, doktrinde, eksik işlemler için kullanılan bir niteleme olan "*askıda hükümsüzlük*"³⁰ kavramının bu noktada, işbirliği uygulamaları bakımından da hüküm ifade edeceği

²⁹ Tekinalp, a. g. e., s. 359; Sanlı, a. g. e., s. 132.

³⁰ "Askıda hükümsüzlük" kavramı için bkz., Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2003, s. 300.

vurgulanmaktadır.³¹ Gerçekten de, rekabeti kısıtlayıcı bir işbirliği uygulaması, Kurul'un vereceği muafiyet kararına kadar geçen süreçte hukuki anlamda askıdadır. Kurul'un muafiyet kararıyla birlikte, işbirliği uygulamaları, geçmişe etkili olarak hüküm ve sonuç doğuracaktır. Aksi halde ise, Kurul tarafından muafiyet kararı verilmediğinden dolayı, işbirliği uygulaması kesin olarak hükümsüz hale gelecektir.

Bireysel muafiyetlerde, Kurul, tarafların başvuru şartlarıyla bağlı değildir. Gerekli gördüğü her türlü bilgiyi taraflardan isteyebilecektir. Tarafların verdiği bilgilerin doğruluğu Kurul tarafından araştırılacağı için teşebbüslere düşen, gerçeğe uygun beyanda bulunmaktır.³²

RKHK hükümleri çerçevesinde, etkisi belirli bir süreyle sınırlandırılan muafiyet kararı, belirli şart ya da belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlanabileceği gibi geri de alınabilir. Aynı şekilde, bireysel muafiyet kararları, grup muafiyetinin aksine niteliği gereği yalnızca rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamalarına taraf olan teşebbüslerle sınırlı olarak hüküm ve sonuç doğuracaktır.

AT rekabet hukukunda, bireysel muafiyet kararı verilirken kimi örnekler uygulama kazanmıştır. Buna göre, Komisyon'un bir anlaşmaya muafiyet verirken dikkat ettiği en önemli husus, anlaşmanın niteliği ve taraf olan işletmelerin pazar paylarıdır. Aynı şekilde, Komisyon, tekeli işlem, uzmanlaşma, araştırma, geliştirme, patent, know-how lisansları, ortak girişimlerle ilgili anlaşmalara bireysel muafiyet sağlamaktadır. Ancak Komisyon, pazar paylaşımına, mal ve hizmetlerin arzı ve talebine ilişkin boykot anlaşmalarına, fiyat belirlemeye ilişkin anlaşmaları yasak kapsamına sokmakta ve dolayısıyla da bireysel muafiyet tanımamaktadır.³³

RKHK muafiyet şartlarını açıkça belirleyerek Kurul'un muafiyet kararı vermedeki takdir hakkına belirli bir çerçeve çizmiştir. Bununla birlikte, hakkın kötüye kullanılmaması ilkesinden yola çıkarak, Kurul'un, muafiyet kararı verme aşamasında takdir hakkını kullanırken keyfi davranamayacağı ve dolayısıyla da kanuni şartların tamamının varlığına rağmen muafiyet talebinin reddini haklı gösterecek

³¹ Osman Gürzumar, "Franchise Anlaşmaları ve Rekabet Hukuku", Rekabet Kurumu'nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu, Ankara 1999, s. 123.

³² Badur, a. g. e., s. 148.

³³ Aslan, (Avrupa Topluluğu), s. 147; Esin, a. g. e., s. 84.

gerekçeleri kararında ayrıca belirteceği ifade edilmesi gereken bir husustur³⁴.

Anayasa'nın 125. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” hükmü gereğince, rekabeti kısıtlayıcı bir işbirliği uygulamasına RKHK çerçevesinde muafiyet sağlayarak yasak ilkesine istisna getirmek için Kurul'dan talepte bulunanlardan, talepleri reddolunanlar ile muafiyet kararı verilmesiyle birlikte Kurul kararından menfaatleri ihlal olan kişiler, yargı yoluna başvurabileceklerdir. Bu çerçevede, muafiyet verilmemesine ilişkin ret kararının ya da muafiyet verilmişse bu muafiyetin verilmesine ilişkin izin işleminin iptali istemiyle dava açılabilir.³⁵

2. Grup Muafiyeti

Grup muafiyetleri, RKHK'nın 5. maddesinin son fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, Kurul, yukarıda da belirtilen RKHK'nın 5. maddesinin 1. fıkrasında gösterilen şartların gerçekleşmesi halinde, belirli konulardaki anlaşma türlerine bir grup olarak muafiyet tanımını sağlayan ve bunların şartlarını gösteren tebliğler çıkarabilme yetkisine sahiptir. Bu cümleden hareketle, açıkça tanımı yapılmamış olsa bile hükmün Rekabet Kurulu'na verilen bir yetki şeklinde düzenlendiği kabul edilmektedir.³⁶

Rekabet Kurulu, hangi anlaşma türlerini bir grup olarak muaf tutacağına kendisi karar vereceği gibi, hangi koşullarda muafiyet kararı vereceğine de yine kendisi karar verecektir.³⁷ Kurul'un çıkaracağı bir tebliğle sağlayacağı grup muafiyeti, nitelik olarak bir karar değil, genel düzenleyici bir işlemdir.³⁸

Grup muafiyeti getiren bir tebliğ kapsamına giren bir anlaşmanın muafiyetten yararlanabilmesi için, ilgili anlaşmanın tebliğde öngörülen şartlara uygun olması gerektiği ortaya çıkan doğal bir sonuçtur.

³⁴ Topçuoğlu, *a. g. e.*, s. 247.

³⁵ Nurkut İnan, “Rekabet Kurulu Kararlarının Yargısal Denetimi”, Rekabet Kurumu'nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu, Ankara 1999, s. 54.

³⁶ Badur, *a. g. e.*, s. 144.

³⁷ Aslan, (Rekabet), s. 140.

³⁸ Sanlı, *a. g. e.*, s. 137.

AT rekabet hukukunda, anlaşma, uyumlu eylem ve birlik kararlarına grup muafiyeti tanınması mümkünken;³⁹ bu uygulamanın aksine, konuya ilişkin Türk iç hukuk mevzuatını yansıtan RKHK'da, sadece anlaşmalar için grup muafiyetinden söz edilmiştir. Bununla birlikte, Kurul, çıkarttığı grup muafiyeti tebliğlerinde bu kurala uygun davranmayarak, uyumlu eylemleri de içine alacak bir uygulama benimsemiş olmakla birlikte, nitelikleri icabı teşebbüs birliği kararları, grup muafiyeti kapsamı dışında bırakılmıştır.

Grup muafiyetlerinde Kurul, çıkardığı tebliğlerde belirli kategoriye giren rekabeti kısıtlayan anlaşmaları blok olarak yaptırımdan muaf kılmaktadır.⁴⁰

Rekabet Kurulu, bugüne kadar dört adet grup muafiyeti tebliği yayınlamıştır:

- Tek elden dağıtım anlaşmalarına ilişkin 97/3 no'lu grup muafiyeti tebliği.
- Tek elden satın alma anlaşmalarına ilişkin 97/4 no'lu grup muafiyeti tebliği.
- Motorlu taşıtlar dağıtım ve servis anlaşmalarına ilişkin 98/3 no'lu grup muafiyeti tebliği.
- Franchise anlaşmalarına ilişkin 98/7 no'lu grup muafiyeti tebliği.⁴¹

Grup muafiyeti tebliğleri incelendiğinde esas olarak 3 hükme yer verildiği görülür:

- Muafiyet kapsamına giren yükümlülükler.
- Muafiyet kapsamı dışında kalan koşul ve yükümlülükler.
- Muafiyetin geri alınacağı haller.

Grup muafiyeti, muafiyetten beklenen hukuki güvenlik ve istikrar gibi ikincil amaçların gerçekleştirilmesinde bireysel muafiyetten daha elverişli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan, grup muafiyeti tebliğlerinin, sadece yürürlüğe girmelerinden sonra yapılan anlaşma ve uyumlu eylemleri değil, daha önce yapılan ve uygulanmakta olan anlaşma ve uyumlu eylemleri de içine aldığı altı çizilmektedir.⁴²

³⁹ Aslan, (*Avrupa Topluluğu*), s. 149.

⁴⁰ İnan, *a. g. e.*, s. 73.

⁴¹ TUSİAD-98-12/244, *a. g. d.*, s. 61.

⁴² Sanlı, *a. g. e.*, s. 137.

Bir anlaşmanın grup muafiyetinden yararlanabilmesi için, tarafların anlaşmalara sadece grup muafiyetine uygun kayıtlar koymalarının yeterli olmayacağı; dolayısıyla, aynı zamanda, buna uygun şekilde davranmalarının gerektiği de doktrinde isabetli olarak vurgulanmaktadır.⁴³

Tek elden dağıtım anlaşmalarına ilişkin grup muafiyeti tebliği, iki teşebbüs arasında yapılmış bulunan ve dağıtıcının anlaşma konusu ürünü inhisarı bir yetkiyle, ülkenin tamamında yapılmış bulunan veya belirlenmiş bir bölümünde satma hakkını veren dağıtıcılık anlaşmalarına uygulanır.

Rekabet Kurulu konuyla ilgili olarak verdiği bir kararda, Ç. çay şirketi tarafından ihraç edilmek üzere üretilen paketli çayların yurt dışında satışını gerçekleştirecek firmalarla imzalanacak ve teşekkül ile yurt dışındaki bayi arasındaki ilişkileri düzenleyecek olan “*yurt dışı bayilik sözleşmesi*” metninin RKHK’ya uygun olup olmadığı konusunda talep üzerine bildirdiği görüşte, yapılan anlaşmanın nitelik bakımından “*tek elden dağıtım anlaşması*” olduğuna karar vermiştir. Anlaşmada yer alan Ç. çay şirketinin belirlediği bayiye bayilik verilen bir başka ülkede ve yurt içinde satış yapmama, pazarlama yapmama yükümlülüğü çerçevesinde bayiler, yurt içinde şirkete ait çayı satamayacak, kendisine verilen yer dışında diğer ülkelere söz konusu çayın satışı için müşteri aramayacak, şube açamayacak ve dağıtım deposu kuramayacaktır. Aksi halde, yapılan anlaşma Ç. çay şirketi tarafından tek taraflı olarak feshedilecektir. Bu şekilde, taraflar arasında yapılan anlaşma 97/4 no’lu grup muafiyeti tebliğinde yer alan hükümlere aykırı görülmeyle, anlaşmanın grup muafiyetinden yararlanabileceğine karar verilmiştir.⁴⁴

Tek elden satın alma anlaşmalarına ilişkin grup muafiyeti tebliği, iki teşebbüs arasında yapılan ve satıcının anlaşma konusu ürünleri inhisarı olarak üreticiden veya onunla bağlantılı bir teşebbüsten ya da üreticinin mallarının satımı hususunda yetki verdiği başka bir teşebbüsten satın alması yükümlülüğünü konu edinen anlaşmaları kapsamaktadır.

Motorlu taşıtlar dağıtım ve servis anlaşmalarına ilişkin grup muafiyeti tebliği, iki teşebbüs arasında taraflardan birinin ülkenin tama-

⁴³ Sanlı, *a. g. e.*, s. 138.

⁴⁴ Rekabet Kurulu Kararı, No: 01-06/46-11, 30.01.2001 tarihli karar.

mında veya bir kısmında motorlu yeni taşıt araçları ve bunların yedek parçalarını satıcıya ya da onunla birlikte dağıtım sistemi içerisinde yer alan diğer teşebbüslere temin etmeyi üstlendiği anlaşmaları kapsar.

Franchise anlaşmalarına ilişkin grup muafiyeti tebliği ise, iki teşebbüsten franchise verenin franchise alana doğrudan veya dolaylı mali katkı karşılığında belirli türden mal ve/veya hizmetleri pazarlaması hakkını verdiği ve en azından, ortak bir marka veya işletme adının kullanılması ve tesislere ve/veya ulaşım araçlarına tekdüze bir görünüm verilmesi, franchise veren tarafından franchise alana know-how aktarılması, franchise alanın anlaşma süresince franchise veren tarafından sürekli olarak ticari ve teknik açıdan desteklenmesi yükümlülüklerini ihtiva eden anlaşmalara uygulanmaktadır.⁴⁵

Bununla birlikte, Rekabet Kurulu çıkardığı 30.5.2002 tarihli dikey anlaşmalara ilişkin grup muafiyeti tebliği ile bu mevcut dört tebliği ikiye indirme yoluna gitmiştir. Burada, dikey anlaşmalarla kastedilen, üretim veya dağıtım zincirinin farklı seviyelerinde faaliyet gösteren iki ya da daha fazla teşebbüs arasında belirli mal veya hizmetlerin alımı ve satımı amacıyla yapılan anlaşmalardır. Bu çerçevede, tek elden dağıtım, tek elden satın alma ve franchise anlaşmalarına ilişkin grup muafiyetleri tebliği yürürlükten kaldırılmıştır.

AT rekabet hukukunda da Komisyon, Konsey'in çıkardığı yetki tüzüğüne dayanarak grup muafiyeti düzenlemeleri yapmaktadır. Komisyon, bugüne kadar tekelden dağıtım anlaşmaları, tekelden satın alma anlaşmaları, araştırma ve geliştirme anlaşmaları, uzmanlaşma anlaşmaları, patent lisansı anlaşmaları gibi grup muafiyeti tüzükleri çıkarmıştır.⁴⁶

F. MUAFİYETİN SONUÇ VE ETKİLERİ

1. Muafiyetin Sonuçları

Rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamalarına getirilen muafiyetten elde edilecek sonuçlardan ilki, RKHK'nın 4. maddesindeki yasaklamalardan kurtulmadır. Buna göre, RKHK hükümleri gereğince, rekabet yasağı dışında tutulan işbirliği uygulamaları, geçersizlik yaptırımına

⁴⁵ Gürzumar, *a. g. e.*, s. 122-143.

⁴⁶ Badur, *a. g. e.*, s. 152.

tabi olmayacaklardır. Dolayısıyla, rekabet yasağına aykırı davranıldığı gerekçesiyle para cezası yaptırımına hükmolunamayacak ve bu uygulamalardan kaynaklanan zararların giderilmesi talep edilemeyecektir.

Muafiyetin bir diğer önemli sonucu da ilgililerin yasal belirlilik ve güvenlik içinde olmasıdır. Zira muafiyetin devamı süresince yapılacak işbirliği uygulamaları geçerli olacağı için, bu uygulamalara dayanılarak yapılan her türlü ekonomik ve hukuki işlemler de doğal olarak geçerli olacaktır.⁴⁷

Muafiyet kararının alınmasıyla birlikte, taraflar muafiyet süresi içinde her türlü hukuki muamelede bulunabilecek ve bunların geçmişe etkili olarak hükümsüz sayılması endişesinden kurtulmuş olacaktır.

Bireysel muafiyet kararları, RKHK'nın 4. maddesi hükmünün uygulanmaması sonucu, anlaşmaya taraf teşebbüslerle sınırlı bir etkiye sahiptir. Grup muafiyetleri tebliğinde ise, tebliğ şartlarına uygun olan anlaşma ve uyumlu eylemler doğrudan RKHK'nın 4. maddesi uygulamasından muaf tutulmuş sayılır.⁴⁸

Rekabet Kurulu'nun vereceği muafiyet kararları, kurucu yenilik doğurucu bir işlem olarak ifade edilebilir. Zira tek taraflı bir muafiyet talebinin, Kurul tarafından uygun görülerek kabul edilmesi durumunda, yeni bir hukuki durumun ortaya çıkması söz konusu olacaktır.

Muafiyet kararının, rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamalarına istisna getirdiği düşünüldüğünde, kanun hükümlerinin uygulanmasının da dolaylı olarak askıya alınmasının söz konusu olacağı haklı şekilde doktrinde ortaya konulmuştur. Aynı şekilde, muafiyet kararlarının, idari davaya konu teşkil edebilecek nitelikte kesin ve uygulanabilir bir işlem olduğu açıktır.⁴⁹

2. Muafiyetin Süresi ve Yenilenmesi

RKHK'nın gerek bireysel, gerekse grup muafiyeti kararları, asgari ya da azami bir süre ile sınırlandırılmamıştır. Bu durum, *“belirli bir süre için...”* ibaresinin 2. fıkraya değişik hüküm şeklinde yansıtılma-

⁴⁷ Aslan, (Rekabet), s. 141.

⁴⁸ Topçuoğlu, a. g. e., s. 262.

⁴⁹ Tekinalp, a. g. e., s. 359; Orhun Yet, “Rekabet Kurulu Kararlarının Yargısal Denetimi”, Rekabet Kurumu’nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu, Ankara 1999, s. 73.

sıyla sağlanmıştır. Bununla birlikte, söz konusu değişikliği getiren 5388 sayılı kanundan önce, bireysel muafiyet için 5 yıllık bir üst zaman sınırı öngörülmekteydi.

AT rekabet hukukunda muafiyet belirli bir süreye bağlanmıştır. Zira muafiyet kararlarının belirli bir süre için çıkarılabileceği öngörülmüş olup, uygulamada da Komisyon bireysel muafiyet kararlarını genellikle 5 yıllık süreler için verme yoluna gitmektedir.⁵⁰

Muafiyet süresinin başlangıcı ise, RKHK'nın 5388 sayılı kanunla değişik 5. maddesinin 2. fıkrasına göre, anlaşmanın veya uyumlu eylemin yapıldığı ya da teşebbüs birliği kararının alındığı tarihtir.

Rekabet Kurulu'nun belirli bir süre için vermiş olduğu muafiyet kararlarının söz konusu süre sonunda ortadan kalkıp kalkmayacağı ya da bu süre bitiminden sonra da uygulama bulup bulmayacağı bu noktada üzerinde durulması gereken bir husustur. Buna göre, Kurul'ca verilen muafiyet süresi sona erdiğinde, muafiyet şartları halen devam ediyorsa, muafiyet kararları yenilenebilecektir. Bu bakımdan, öngörülen süreler sona erdiğinde, muafiyet şartları değişmediği takdirde yine belirli bir süre için Kurul tarafından muafiyet kararının yenilenebilmesi imkan dahilindedir.⁵¹ Muafiyet kararlarının yenilenmesine ilişkin bu düzenleme, AT rekabet hukukunda da aynı paralelde uygulama bulmaktadır.

3. Muafiyetin Şart ve Yükümlülüklerle Bağlanması

RKHK'nın 5. maddesinin 2. fıkrasında, muafiyet verilmesinin belirli şartlara ya da belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlanabileceği öngörülmüştür. Buna göre, AT rekabet hukukunda olduğu gibi, Kurul, muafiyet kararı verirken, anlaşmanın taraflarına bazı mükellefiyetler yükleyebilecek ve hatta teşebbüslerden belirli davranışlarda bulunma yönünde talepte bulunabilecektir. Ayrıca, Kurul, kendisine bildirilen bir anlaşmaya sadece muafiyet kararı verirken değil, muafiyet kararı verildikten sonra da çeşitli yükümlülükler bağlayabilecektir.⁵²

⁵⁰ Badur, *a. g. e.*, s. 154.

⁵¹ Topçuoğlu, *a. g. e.*, s. 261.

⁵² Sanlı, *a. g. e.*, s. 135.

Rekabet Kurulu verdiği bir kararda, konuyla ilgili olarak şu sonuca varmıştır: Y. mağazası, bayileriyle imzaladığı “*dağıtım anlaşmaları*”na Kurul’dan öncelikle menfi tespit belgesinin verilmesini talep etmiş, verilmemesi halinde muafiyet tanınmasını istemiştir. Kurul, yaptığı incelemede, anlaşmada yer alan yeniden satış fiyatı belirlenmesine yönelik düzenleme nedeniyle, RKHK’nın 4. maddesi çerçevesinde bir dikey anlaşma olmasından dolayı ilgili sözleşmeye menfi tespit belgesi verilemeyeceğine karar vermiştir. Dolayısıyla, 5. madde kapsamında muafiyet verilir verilemeyeceğini tespit etmiş ve anlaşmada yer alan yeniden satış fiyatı belirlenmesine ilişkin hükümden başka bayilerin sigorta şirketi seçimini kısıtlayarak Y. Sigorta’ya yönlendiren hüküm içerdiği için bireysel muafiyet talebini reddetmiştir. Ancak Kurul, Y. mağazalarında uygulanan genel ilke ve uygulamalara, uygulanan fiyat, satış ve belge düzenine uyulması mecburiyetlerinin kaldırılmasının yanında, bayilerin sigorta şirketi seçiminde özgür bırakacak şekilde yeniden düzenlenmesi kaydıyla ilgili anlaşmalara bireysel muafiyet tanınabileceğine karar vermiştir.⁵³

Burada, şart ve yükümlülük kelimelerinin özel hukuktaki şart ve yükümlülük kavramlarından daha geniş anlamda kullanıldığı konusunda görüşler vardır. Kurul kararı, özel hukuk işlemi değil, bir idari işlemdir. Kurul, taraflara belirli bir şartı gerçekleştirmelerinde geçerli olmak üzere muafiyet kararı veremez. Çünkü idari işlemler geciktirici şarta bağlı olarak verilemez. Ancak Kurul, taraflardan belirli şartları yerine getirmelerini isteyebilir ve kararını bu şartlar oluştuktan sonra verebilir. Aynı şekilde, muafiyet kararı bozucu şarta bağlı olarak da verilemez. Sonuç olarak, kanun koyucunun buradaki şart ve yükümlülük kavramlarını özel hukuktaki anlamları ile kullandığı isabetli olarak doktrinde vurgulanmıştır.⁵⁴

Belirtilmesi gereken bir diğer husus, muafiyet talebine konu olan bir anlaşmada Kurul’un muafiyetle bağdaşmayacak kayıtların kaldırılması veya tarafların düzenli ve sürekli olarak Kurul’a bilgi vermele-ri yükümlülüğünü koyabilecek olmasıdır.⁵⁵

Aşağıda belirtileceği üzere, Kurul, karara bağlanan şart ve yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde muafiyet kararlarını geri alabil-

⁵³ Rekabet Kurulu Kararı, No: 01-25/245-67, 29.05.2001 tarihli karar.

⁵⁴ Aslan, (Rekabet), s. 139.

⁵⁵ Topçuoğlu, a. g. e., s. 262.

me yetkisine sahiptir. Ancak, doktrinde, bu şekilde yapılacak bir yetki kullanımının her şeyden önce, sözleşme özgürlüğü ilkesinin olumlu bir şekilde sınırlanması anlamına geldiği savunulmuştur.⁵⁶ Kurul'un muafiyet kararını geri alabilme yetkisini belirli şartlarda kullanacağı, dolayısıyla keyfi olarak bu yetkiyi kullanamayacağı düşünüldüğünde, rekabetin korunması bağlamında böyle bir girişimin, sözleşme özgürlüğü ilkesini sınırlamakla birlikte, toplum yararına bir özellik arz ettiği de belirtilmesi gereken bir husustur.

4. Muafiyetin Geri Alınması

Muafiyetin hangi hallerde geri alınabileceği RKHK'nın 13. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre, Kanun'da tespit edilen hallerden birinin gerçekleşmesi durumunda Kurul, muafiyet kararını geri alabilecektir.

Muafiyet kararının geri alınmasını gerektiren sebepler RKHK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde şu şekilde belirtilmiştir:

-Muafiyet kararının alınmasına esas teşkil eden herhangi bir olayda değişiklik olması.

-Muafiyet kararına bağlanan şartların veya yükümlülüklerin yerine getirilmemesi.

-Muafiyet kararının, söz konusu anlaşma hakkında yanlış veya eksik bilgiye dayanarak verilmiş olması.

Bu açıklamalardan hareketle, bu üç sebepten birinin gerçekleşmesi halinde muafiyet kararı, Kurul tarafından geri alınabilecektir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, muafiyet kararının geri alınmasına neden olan bu üç halin, hangi andan itibaren hüküm ifade edeceğidir. RKHK'nın 13. maddesinde belirtildiği üzere, muafiyet kararının alınmasına esas teşkil eden herhangi bir olayda değişiklik olması durumunda, geri alma kararı, söz konusu değişiklikten itibaren hüküm ifade edecektir. Buna karşın, muafiyet kararına bağlanan şartların veya yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ve muafiyet kararının söz konusu anlaşma hakkında yanlış veya eksik bilgiye dayanarak verilmiş olması hallerinde ise, geri alma kararı mu-

⁵⁶ Sanlı, *a. g. e.*, s. 135.

afiyet kararının verildiği tarihten itibaren geçerli olacaktır. Hal böyle olmakla birlikte, rekabet hukuku kurallarının bu şekilde iki ayrı sonuç bağladığı bu hallerde, ortaya çıkan sonucun doğuracağı hukuki neticeler arasında bir ayrımın gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Zira doktrinde de ifade edildiği üzere, her iki halin de tabi olduğu sonuçlar aynıdır.⁵⁷

RKHK'nın 13. maddesinin 3. fıkrasında vurgulandığı üzere, muafiyet kararının yanlış veya eksik bilgiler esas alınarak verilmiş olması halinde, ortada bir geri alınma sebebi olacağından, bu yanlışlık veya eksiklik, eğer ilgililerin hilesi veya kastı ile gerçekleşmişse muafiyet kararı da dolaylı olarak hiç alınmamış sayılacaktır.

İlave edilmesi gereken bir diğer nokta da, RKHK'nın 16. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde vurgulandığı üzere, muafiyet kararının tarafların hileli veya yanlış bilgi vermesi sonucunda alınması durumlarında, ayrıca bir cezalandırma sebebinin doğacak olmasıdır. Ayrıca, bu gibi hallerde, gerekli görüldüğü takdirde, para cezası başta olmak üzere bir takım yaptırımlar uygulanması imkan dahilindedir.

Muafiyetin geri alınması kararı, aynen muafiyet kararının verilmesinde olduğu gibi Rekabet Kurulu'nun yetkisindedir. Muafiyetin geri alınmasına ilişkin kararlar, eski soruşturma olduğu yerden devam edeceği için, muafiyet kararı, nitelik bakımından bir ara karardır.⁵⁸

Muafiyetin geri alınması, bireysel muafiyet kararlarıyla ilgili olup, grup muafiyeti bakımından hüküm ifade etmemektedir. Zira yukarıda da belirtildiği üzere, grup muafiyeti, bireysel muafiyetin aksine, bir kararla verilmediği için, kararlar geri alınması da mümkün değildir. Bununla birlikte, grup muafiyetleri bakımından, grup muafiyeti kapsamına giren bir anlaşmanın, sonradan muafiyet için gerekli olan şartlarla bağdaşmayan niteliklere sahip olduğu tespit edilirse, Kurul, söz konusu anlaşmaya tanındığı muafiyeti, bir kararla değil, soruşturma kapsamına almak suretiyle sona erdirecektir.⁵⁹ Bununla, RKHK'nın 5. maddesi ile bağdaşmayan etkilere sahip olan bir anlaşmanın, grup muafiyeti kapsamından çıkartılacağı ifade edilmek istenmiştir.

AT rekabet hukukuna göre de muafiyet kararlarının geri alınması mümkündür. Bununla birlikte, AT rekabet hukuku düzenlemelerinde,

⁵⁷ Aslan, (Rekabet), s. 137.

⁵⁸ Badur, a. g. e., s. 156.

⁵⁹ Topçuoğlu, a. g. e., s. 263.

Türk rekabet hukukundan farklı olarak, muafiyetin geri alınabilmesi için ek bir neden daha öngörülmüştür. Bu neden, tarafların, muafiyeti kötüye kullanmaları halidir.⁶⁰ Gerçekten de, başlangıçta iyi niyet kuralları çerçevesinde uygulama bulan rekabeti kısıtlayıcı bir işbirliği uygulaması, süreç içinde, amaç dışına sapabilecek, tüketiciler bu durumdan zarar görebilecektir. Böyle bir durumda, muafiyet kararının kötüye kullanılması söz konusu olacağından, muafiyet kararıyla beklenen yarar da ortadan kalkmış olacaktır. Hal böyle iken, rekabeti tamamen ortadan kaldıran ve toplumun zararına bir nitelik kazanan işbirliği uygulamalarına hukuki istisna tanımak hukuka aykırı olacağından, AT rekabet hukukunda öngörülen bu olumlu düzenlemeye paralel olarak, RKHK'da da gerekli düzenlemenin yapılması yerinde olacaktır. Ancak, bu paralelde bir düzenleme yokluğuna karşın, (a) bendinde öngörülen, *"muafiyet kararının alınmasına esas teşkil eden herhangi bir olayda değişiklik olması"* hükmünün, rekabetin kötüye kullanılması halinde de uygulanabileceği söylenebilir.

5. Muafiyet Kapsamına Alınan İşbirliği Uygulamalarının Diğer Yasaklayıcı Hükümler Karşısındaki Durumu

Bireysel ya da grup muafiyeti kapsamına alınmış olan işbirliği uygulamaları mutlak olarak RKHK'nın uygulama alanı dışına çıkarılmış olmaz. Zira muafiyet kararları, karara konu olan işbirliği uygulamalarını sadece RKHK'nın 4. maddesi hükümlerinin uygulanmasından istisna tutar. Grup muafiyetlerinde ise, tebliğ şartlarını taşıyan anlaşmalar, Kurul'un bir kararına gerek olmadan doğrudan doğruya RKHK'nın 4. maddesi uygulamasından hariç tutulur.

Bu çerçevede değerlendirilen bir anlaşma, somut olayın şartlarına göre RKHK'nın 6. maddesinin uygulama alanı içine girebilecektir.⁶¹

6. Menfi Tespit Kararı

RKHK'nın 4. maddesinde hükme bağlanan yasak ilkesinden muaf tutulmak istenen bir işbirliği uygulamasının tarafı olan teşebbüsler, bu hukuki imkanı, yukarıda ayrıntılı olarak üzerinde durulduğu

⁶⁰ Badur, a. g. e., s. 158.

⁶¹ Topçuoğlu, a. g. e., s. 264.

gibi, Kurul'dan alacakları bir muafiyet kararıyla sağlayabileceklerdir. Bu hukuki imkandan yararlanmanın bir diğer yolu da, RKHK'nın 8. maddesinde belirtildiği şekilde, söz konusu işbirliği uygulamalarının RKHK'ya aykırılık arz edip etmediğini belirleyen bir menfi tespit belgesi alınmasıdır.

Menfi tespit kararı alınmasında tarafların bazı menfaatleri olduğu bir gerçektir. Bu bakımdan, taraflar alacakları menfi tespit kararı ile yasal belirsizlikten kurtulacaklar, yaptıkları anlaşma aleyhinde Kurul tarafından soruşturma başlatılamayacak, yapılan işbirliği uygulamalarından dolayı haklarında para cezası öngörülemeyecek ve özel hukuk ilişkileri bakımından gelecekte taraf olunacak anlaşmalar geçersiz sayılamayacaktır.⁶²

Menfi tespit kararı, Kurul'un somut bir olayda taraflar arasındaki işbirliği uygulamalarının RKHK'ya aykırı olmadığını tespit eden bir karardır.

Menfi tespit kararları, rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamalarının yasak ilkesine aykırı olmadığını tespit ederken, muafiyet kararlarıyla, yasak ilkesine istisna getirilse dahi, Kurul kararı ilgili anlaşmaya somut olayın şartlarına göre RKHK'nın 6. maddesinin uygulanmasını engellememektedir.⁶³

RKHK'nın 8. maddesinin 1. fıkrasına göre, ilgili teşebbüs veya teşebbüs birlikleri tarafından, menfi tespit belgesi için Kurul'a başvurulduğu zaman, Kurul, elinde bulunan bilgi ve belgeler çerçevesinde, anlaşma, karar, eylem, birleşme ve devralma gibi işbirliği uygulamalarının RKHK'ya aykırı olmadığı kanaatine varırsa, ilgililere bu durumu tespit eden bir menfi tespit belgesi verecektir.

Konuyla ilgili bir örnek olması bağlamında, Rekabet Kurulu'na menfi tespit belgesi talebiyle başvuruda bulunan M. A.Ş, şirketin % 50.01'inin S. şirketine devredilmesi amacıyla sözleşme yaptıklarını beyan etmiş, Kurul'ca yapılan ilgili devir sözleşmesinin tetkikinde, sözleşmede yer alan (8.13) numaralı maddede ifade edilen *"satıcılar, gerek kendilerinin, gerek bağlı şirketlerinin doğrudan veya dolaylı olarak şirketin işine herhangi bir şekilde rakip olabilecek hiçbir üretim, satış veya sair işlem faaliyet geliştirmeyeceğini veya bu sayılanlara katılmayacağını ya da sayılanlarla ilgili sair bir menfaat elde etmeyeceğini kabul eder"* hükmü rekabet

⁶² Aslan, (Rekabet), s. 461.

⁶³ Topçuoğlu, a. g. e., s. 267.

kurallarına aykırı kabul edilerek menfi tespit talebi reddedilmiştir. Kurul, bu hükmün sözleşme metninden çıkarılması halinde, sözleşmeye menfi tespit belgesi verilebileceğini de ayrıca kararında belirtmiştir.⁶⁴

Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, menfi tespit kararı, esas olarak bir muafiyet değildir. Dolayısıyla, menfi tespitle, yalnızca ilgili teşebbüslerin işbirliği uygulamalarının rekabeti sınırlamadığının Kurul tarafından belgelenmesi sağlanmaktadır. Aynı şekilde, menfi tespit kararları, idari davaya konu olacak nitelikte kesin ve uygulanabilir işlem niteliği taşımaktadır.⁶⁵

Menfi tespit belgesi almak için yapılan talep, rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamalarının icrasını engellemektedir. Zira menfi tespit kararı, rekabeti ortadan kaldırdığı için hukuka aykırı kabul edilen bir uygulamayı hukuka uygun ya da geçerli hale getirmemektedir. Buna göre, hakkında menfi tespit kararı alınan bir anlaşma veya kararla ilgili olarak, mahkemelerde, söz konusu işbirliği uygulamalarının hükümsüzlüğüne dayanan iade ya da tazminat davası açılabilecektir.⁶⁶

Menfi tespiti sağlayan Kurul kararları, Danıştay'ın yargı denetimine tabi olduğundan, mahkemelerin görev alanına giren uyuşmazlıklarda menfi tespit kararlarının genel mahkemeleri bağlamaması gerekir.⁶⁷

Muafiyet kararlarında olduğu gibi, menfi tespit kararlarının da Kurul'ca RKHK'da öngörülen şartlar çerçevesinde her zaman geri alınabileceği vurgulanması gereken bir diğer husustur. Buna göre, yukarıda ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere, RKHK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasında hükme bağlanan, muafiyet ve menfi tespit kararlarının geri alınmasını gerektiren sebeplerin sayıldığı RKHK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilen hallerden birinin gerçekleşmesi durumunda Kurul, menfi tespit kararını geri alma yetkisine sahiptir. Ancak, RKHK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasında belirtildiği gibi, Kurul, menfi tespit kararını geri alsa bile, kararın geri alınma anına kadar geçen süre için taraflara cezai müeyyide uygulayamayacaktır. Menfi tespit kararının geri alınmasına ilişkin hükümler muafiyet kararının geri alınmasına ilişkin hükümlerle paralellik arz eder.

⁶⁴ Rekabet Kurulu Kararı, No: 91-736/153, 19.11.1998 tarihli karar.

⁶⁵ TUSİAD-T/98-12-245, a. g. d., s. 44; Yet, a. g. e., s. 74.

⁶⁶ Topçuoğlu, a. g. e., s. 265.

⁶⁷ Topçuoğlu, a. g. e., s. 265.

Nitelik bakımından bir ara kararı olduğundan, menfi tespit kararlarına karşı tek başına yargı yoluna gidilemeyecektir. Ancak menfi tespit talebinin reddinden zarar gören ilgili teşebbüsler, Kurul'a başvurarak soruşturma açılmasını isteyebileceklerdir. Dolayısıyla, menfi tespit talebinin açık veya zımni reddi, nihai karar olacağından, bu karar aleyhine yargı yoluna başvurulabilmesi mümkündür.⁶⁸

Sonuç

Ekonomik sistemde yer alan bir takım kavramların, oluşumların, yetkilerin ve kuvvetlerin belirli bir düzene oturtulmaması halinde ortaya çıkacak belirsizlik, başıboşluk ve dengesizlik toplum yaşamında önemli yaralar açacaktır.

En başta ekonomide oluşabilecek düzensizlik, yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geleceğinden, böyle bir ortamdan destek bulan teşebbüsler, mal ve hizmetlerin topluma sunulmasında niteliksizlik, pahalılık, ücret dengesizliği ve rekabetin ihlali gibi bir takım zararlı uygulamalar gerçekleştirmeye yöneleceklerdir. İşte, bu tür gelişmelerin önüne geçilmesi maksadıyla, ülkemizde 1994 yılında 4054 sayılı RKHK yürürlüğe konmuştur. Böylece piyasalarda oluşabilecek çarpıklıkların önüne geçilerek, toplumun kaliteli hizmet alabilmesi hedeflenmiştir.

Rekabeti kısıtlayan işbirliği uygulamaları, RKHK'nın 4. maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda yer alan teşebbüsler arası anlaşma, uyumlu eylem ve teşebbüs birliği kararları hukuk düzenince yasaklanmıştır. Böyle bir yasaklamaya yönelme, teşebbüsleri kanuna karşı hile sayabileceğimiz yöntemlere sevk etmiş ve teşebbüsler bir takım gizli uygulamalarla aralarındaki rekabeti ortadan kaldırma yoluna gitmişlerdir.

Teşebbüslerin bu yönde hukuka aykırı girişimleri olacağını da düşünen kanun koyucu, işbirliği uygulamaları için mutlak bir yasak koyma yerine, olumlu yönleri olumsuz yönlerinden daha çok olan uygulamaları yasak kapsamından muaf tutmaya yönelik imkanlar getirmiştir. Kanun koyucunun bu yola başvurmasında kamu yararını gözettiğini söyleyebiliriz.

Rekabeti kısıtlayıcı işbirliği uygulamaları, RKHK'daki şartları taşı-

⁶⁸ Aslan, (*Rekabet*), s. 192.

maları halinde muafiyet hükmünden yararlanabileceklerdir. Muafiyet tanımaya yetkili tek organ olan Rekabet Kurulu, Kanunun öngördüğü şartları değerlendirerek söz konusu uygulama için muafiyet kararı verebileceği gibi, belirli konulardaki anlaşma türleri için grup muafiyeti tebliğleri de çıkarabilecektir.

Rekabeti kısıtlayan ve muafiyet kapsamına da girmeyen işbirliği uygulamaları geçersizdir. Bu şekilde geçersizlik yaptırımının uygulanmasını engelleyen diğer bir kanuni yol da, Kurul'un menfi tespit kararı vermesidir. Böylece hakkında menfi tespit kararı alınan bir anlaşma veya kararın geçersizliği Kurul tarafından ileri sürülemeyecektir.

Sonuç olarak, ekonomik sistemin önemli bir parçası olan rekabet düzeninin getirdiği kuralları ihlal eden işbirliği uygulamalarının, tüketici, dolayısıyla toplum yararı düşüncesi ile Kanundaki şartlara uygun olarak yasak ilkesinden muaf tutulması, ekonomik ve sosyal düzende uyumu da beraberinde getirmesi bakımından yerinde bir hukuki kurum olarak uygulamada yer bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslan, Yılmaz, *Rekabet Hukuku*, 2. Baskı, Bursa 2001, (*Rekabet*).
- Aslan, Yılmaz, "Türk Rekabet Hukuku Çerçevesinde Rekabeti Bozucu Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Muafiyet", *Rekabet Kurumu'nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999, (Sempozyum).
- Aslan, Yılmaz, *Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku*, Ankara 1998, (Avrupa Topluluğu).
- Badur, Emel, *Türk Rekabet Hukukunda Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşmalar (Uyumlu Eylem ve Kararlar)*, Ankara 2001.
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2003.
- Esin, Arif, *Rekabet Hukuku*, İstanbul 1998.
- Gül, İbrahim, "Rekabet Kurulu'nun Muafiyet Kararlarının Adli Mahkemelerin Kararı Üzerine Etkisi", *Rekabet Kurumu'nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999.

Gürzumar, Osman, “Franchise Anlaşmaları ve Rekabet Hukuku”, Rekabet Kurumu’nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen *Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999.

İnan, Nurkut, “Rekabet Kurulu Kararlarının Yargısal Denetimi”, Rekabet Kurumu’nun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen *Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999.

Sanlı, Kerem Cem, *Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği*, Ankara 2000.

Tekinalp, Ünal, *Avrupa Birliği Hukuku*, İstanbul 1997.

Topçuoğlu, Metin, *Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları*, Ankara 2001.

Yet, Orhun, “Rekabet Kurulu Kararlarının Yargısal Denetimi”, Rekabet Kurumunun 2. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen *Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu*, Ankara 1999.

Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

TÜSİAD Dergisi, Aralık 1998, “4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun Uygulama Esasları”, Yayın No: TÜSİAD-T/98/12/245.

TÜSİAD Dergisi, Aralık 1998, “Rekabet Hukukunda Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar”, Yayın No: TÜSİAD-T/98/12/244.

<http://www.rekabet.gov.tr/nicinrekabet.html>.